

Kutatási adatkezelés

meetup sorozat kutatóknak

A felsőoktatási könyvtárakban a kutatási adatkezelésről (is) szól a 2021-es év

► **Fazekas-Paragh Judit, Kiss Anikó, Száldobágyi Ádám, Petró Leonárd**

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

Májusban zajlott annak a meetup-sorozatnak a második felvonása, melyet a kutatási adatok kezelésének témakörében szervezett az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma (EKK) Hungarian Open Repositories (HUNOR) ³⁵ nevű munkacsoportja. A januári eseményekkel együtt immár 20. alkalommal megrendezett online találkozók az Élvonaltól és OTKA pályázatokhoz szükséges adatkezelési tervek elkészítésének gyakorlati tudnivalói álltak a középpontban.

Meetup néven az olyan találkozót jelöljük, ahol a meghatározott témát érintő előadás(ok) mellett meghatározó szerepet játszik az azonos szakmai érdeklődéssel bíró résztvevők kötetlen eszme-cseréje, az ismerkedés és a kapcsolatépítés. A HUNOR munkacsoport tagjai ezt a formátumot választották arra, hogy az OTKA és Élvonaltól pályázatokban érintett kutatókkal közösen áttekinthessék a kutatási adatok ³⁶ kezelésével kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat és kötelezettségeket.

Az online bonyolított meetupok konkrét apropóját az adta, hogy a 2021-es évtől a fent említett pályázatokhoz is kutatási adatkezelési terv ³⁷ benyújtását kéri

a kutatásfinanszírozó NKFIH. A találkozókra specifikusan az e felhívásokban szereplő adatkezelési-terv-sablon helyes kitöltésében való segítségnyújtás szándékával szervezték. Egy-egy meeupra bármely tudományterület képviselői regisztrálhattak, de a létszámot – a hatékonyság érdekében – 15 főben maximálták. A kutatási adatok kezeléséről szóló rövid bevezető előadást követően a résztvevők rendszerint három csoportot formáltak, melyekben az említett adatkezelési terv kitöltéséhez adtak segítséget a szakértő könyvtárosok, sőt, arra is lehetőség volt, hogy a pályázathoz benyújtandó dokumentumok első változatai már a helyszínen megszülethessenek.

Az adatmenedzsment terv (Data Management Plan – DMP), egy egyszerű, 1-2 oldalas összefoglaló, amely leírást ad arról, hogy a kutatás során milyen adatok születnek, azokat hol és hogyan tárolják, milyen módon és jogosultságokkal érhető el, használhatók fel, valamint részletezi az adatmenedzsment költségeit is. A DMP nem statikus, hanem egy folyamatosan változó, a kutatási szakaszokhoz alkalmazkodó, „élő” dokumentum.

A januárban és májusban zajló, egyenként tíz alkalmas meetup-sorozaton összesen csaknem 250 kutató vett részt, akik – a HUNOR és az EKK kiterjedt kapcsolati hálójának köszönhetően – széles körben képviselték az ország felsőoktatási intézményeit. A 60 perces találkozók az adatkezelési terv elkészítésének konkrét gyakorlati szempontjai és eszközeinek megismerése mellett a szervezők felhívták a figyelmet a kutatási adatkezelés fontosságára, bemutatták a jó gyakorlatokat és igyekeztek eloszlatni a legjellemzőbb félelmeket is. Szó volt emellett a nyílt tudományról és az ezzel összefüggő úgynevezett FAIR adatkezelési irányelvekről is.

A FAIR kutatási adatkezelés

A Findable, Accessible, Interoperable, Reusable szavakat magában foglaló rövidítés azt a több mint egy tucat alapelvet jelöli, melyek a kutatás fenntarthatóságát, láthatóságát és integritását biztosítják. A kutatási adatok **megtalálhatóságát** – csakúgy, mint a publikációk esetében – állandó azonosítók (pl. DOI) és speciális tárhelyek (adatrepozitóriumok) biztosíthatják. A FAIR elvek alapján előállított adat gépek számára is olvasható és szerzői jogi licenccsel van ellátva, mely pontosan rögzíti, hogy a kérdéses adatot ki állította elő, ahhoz hogyan és milyen feltételekkel lehet **hozzáférni**. Olyan formátumokat és szabványokat használ, melyek révén hatékonyan **együttműködnek** más adatokkal, alkalmazásokkal és rendszerekkel, mindezt pedig azért, hogy megvalósulhasson a FAIR legfontosabb célja, az adatok szabad, de szabályozott, ellenőrzött és biztonságos **újrafelhasználása**.

FAIR

kutatási adatkezelés

Az adatok nyílt hozzáférést EU-s törvények is szabályozzák, amelyek szerint az EU-országok adattermésére – függetlenül attól, hogy rendelkezik-e szerzői jogvédelemmel vagy nem – ún. sui generis (hagyományos oltalmi formák közé nem beilleszthető) szerzői jogi védelmet határoz meg, ezért ezek az adatok (legalábbis az EU-országokban) nem használhatók a szerzői jog tulajdonosának engedélye nélkül.

F

FINDABLE Megtalálható

Embernek és gépnek számára egyaránt
Egyedi azonosítóval rendelkezzen
Metaadatokkal gazdagon ellátott
Metaadatai repozitóriumban legyenek tárolva

A

ACCESSIBLE Elérhető

Embernek és gépnek számára könnyű hozzáférési vagy letöltési lehetőség.
Szterdend kommunikációs protokollal segíti az adatok elérhetőségét.
A metaadatok elérhetők az adatok megsemmisítése után is.

I

INTEROPERABLE Együttműködő

Lehetőséget ad az adatok változtatására, cseréjére
A (meta)adatok a FAIR alapelveit követő szókészleteket használnak
A (meta)adatok tartalmazzák a más (meta) adatokra vonatkozó minősített hivatkozásokat.

R

REUSABLE Újrafelhasználható

Lehetőséget ad az adatok jövőbeni felhasználására
A (meta)adatok egyértelmű és hozzáférhető adathasználati engedélyvel kerülnek kiadásra.
A (meta)adatok megfelelnek a domain-specifikus közösségi szabványoknak

petrobona.rfo@2021

A résztvevőktől gyűjtött visszajelzések alapvetően pozitívak voltak, s megerősítették a szervezőket a hasonló találkozók szervezésének hasznosságában, a kutatókkal e témában folytatott aktív párbeszéd további lehetőségeinek megteremtésében.

Igaz, hogy a pályázati időszak már lezárult, a téma aktualitása azonban ezzel nem ért véget. A kutatási adatkezelés kérdése egyre számottevőbb szerepet tölt be tudományos kommunikáció folyamatában, s ez a jövőben várhatóan még inkább így lesz. Az adatkezelési terv a legtöbb EU-s pályázathoz évek óta kötelező csatolmány, most pedig már a hazai pályázatok egy részében is elvárás lett az elkészítése.

A meetupok ezen túlmenően a felsőoktatási könyvtárak e folyamatban játszott szerepeire is ráirányították a figyelmet. E tekintetben nem csupán a kutatók kötelezettségeinek teljesítését támogató szolgáltatások veendő figyelembe, hanem olyan fejlesztések és kezdeményezések is, amelyek hatékonyan segítik elő a fent érintett adatkezelési és felhasználási alapelvek széles körű elterjedését és meggyökeresedését a hazai kutatói társadalomban.

Ezek közé tartozik az [első magyar felsőoktatási adat-repozitórium](#) létrehozása a Debreceni Egyetemen. A júniustól – egyelőre még béta megjelöléssel – elérhető adattár a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár gondozásában született meg, s alapvető célkitűzése, hogy megfelelő platformot biztosítson az egyetem kutatói számára a folyó kutatásaik során keletkező adatok FAIR elvek szerinti biztonságos tárolására, megosztására és disszeminációjára. ▶